

DARBE DÖNEMLERİNDE BASIN ALANINDA YAPILAN YASAL DÜZENLEMELERİN GAZETELERE YANSIMASI

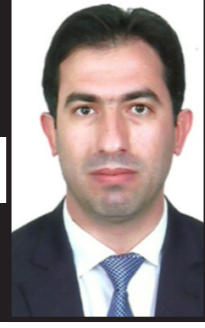
1.6. Tedbirler Kanunu

27 Mayıs'tan sonra, dönemin hükümeti ile ilgili eleştiri olmamasına karşın kanun ve yönetmelikler yoluyla, basın organlarına sansür uygulanmıştır. 5 Mart 1962 tarihinde çıkarılan, "Anayasa Nizamını, Millî Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkında Kanun" basını tamamen kontrol altına alma amacıyla hizmet etmiştir. Tedbirler Kanunu olarak adlandırılan düzenleme, 27 Mayıs darbesini "söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür ve başka araçlarla yersiz, haksız veya gayri meşru göstermeye çalışanları" susturmuştur. 29 Mayıs tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak, yürürlüğe giren yasa katı bir biçimde uygulanmıştır (Türk Basının Doğuşu ve Gelişimi, 2008: 59).

Milliyet gazetesi, bu kanunla ilgili uzun süre manşet ve köşe yazılarında yayın yapmıştır. Gazete, 28 Şubat tarihinde "Tedbirler Yasası Liderlere Verildi" başlığı ile yayımladığı haberde, "27 Mayıs'ın meşruiyetini ve Cumhuriyet esaslarını zedeleyici beyan ve yayında bulunanların 5-20 yıl arası hapsi isteniyor." ifadesini kullanmış, haberin devamında, "bu suçun yayın yoluyla işlenmesi halinde cezanın yarı oranında artırılacağı" bilgisini paylaşmıştır (Milliyet gazetesi, 28 Şubat 1962). Siyasi parti liderlerinin tasarı üzerinde anlaşmaları üzerine gazete, "Durum" adlı başyazıda, "Asıl Tedbir" başlıklı yazı ile bu tasarı savunulmuştur:

"Herkesin istediği gibi düşünüp, yazmasını, konuşmasını garanti altına alan fikir hürriyetinin bulunduğu gerçek bir demokratik düzenle bu tedbirleri bağdaştırmak güçtür. Ancak ihtilal rejiminden henüz çıkan ve fevkalade şartlar içinde yaşayan bir toplumun, gerçek demokrasinin bütün şartlarına uygun sıhhatli bir bünyeye sahip olamayacağını kabul etmek gerekir. Bu bakımdan bünyenin sıhhatini sağlamak üzere huzursuzlukları önleyecek fevkalade tedbirlere geçici olarak başvurmak mazur görülebilir. Hele bu tedbirler demokratik esasların korunabilmesi amacıyla hazırlanmışsa..." (Milliyet gazetesi, 1 Mart 1962).

Ancak gazetenin düzenlemeye olan desteği uzun sürmemiş, bir gün sonra "Bazı mil-

**Mehmet Sena
KÖSEDAĞ**

letvekilleri basın teşekkülleri kısıtlayıcı tedbirlere aleyhtar olduklarını açıkladılar" manşeti ile çıkmış, "Durum" adlı başyazıda ise, bazı milletvekilleri ve basın mensuplarının, basına yönelik sınırlandırmalara karşı oldukları belirtilerek, antidemokratik tedbirlerin uygulanmaması gerektiği vurgulanmıştır (Milliyet gazetesi, 2 Mart 1962). Tasarı yasaladıktan bir gün sonra ise aynı köşede bu kez tasarı değişikliğe arka çıkmış, sadece bir maddesinin değiştirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür:

"Aslında devrim veya rejim aleyhinde yayınları yasak etmek de gerçek bir basın hürriyeti anlayışıyla bağdaşmaz. Ama memleketimizin özelliklerini dikkate alıp nasıl komünist yayınları, Atatürk aleyhine neşriyatı, fes giymek gibi irticai propagandalarını yasak etmeyi gerekli buluyorsak, bugün içinde bulunduğumuz şartların da zararları hususunda ittifak ettiğimiz yayınları kısıtlamayı gerektirdiğini kabul etmemiz lazım gelir. Ama bu, hiçbir zaman basın hürriyetini temelinden sarsabilecek bir davranış için vesile olarak kullanılmamalıdır." (Milliyet gazetesi, 5 Mart 1962).

Tedbirler Kanunu'nun gündeme geldiği ilk zamanlarda bu değişikliği destekler nitelikli bir yayın politikası benimseyen Cumhuriyet gazetesi, 26 Şubat'ta "Huzur, kanun garantisi altına alınıyor"; bir sonraki gün ise "27 Mayıs'ı korumak için hazırlanan esaslar" manşetleri ile okuyucularının karşısına çıkmıştır. Gazete, "27 Mayıs'a sözle veya ima ile tecavüz edenler 5 yıla kadar hapsedilecek. Aynı suçlar basın yoluyla işlenirse cezalar iki misli olarak verilecek" alt başlığını kullandığı haberde, kanunun kabul edilip edilmeyeceğinin net olmadığını belirtiyor.

28 Şubat tarihli sayıda liderlerin yapılan görüşmeden sonra tasarıyı kabul ettikleri ve basın yoluyla işlenecek suçlara hapis cezasının yanı sıra, para cezalarının da öngörüldüğü duyuruluyor.

Haberin içeriğinde, "basına daha ağır cezaların benimsenmek istendiği ancak Cumhurbaşkanını Cemal Gürsel'in müdahalesi ile bu cezaların indirildiği" bilgi veriliyor. Düzenlemeye muhalefet eden Nadir Nadi, "Yanlış teşhisten sakıncalı" başlıklı bir yazı kaleme alarak, basınla ilgili maddelerden söz etmese de, tedbirler kanununun tamamına karşı olduğunu belirtmiş ve "bu zihniyetin Türkiye'yi ortaçağa geri döndürdüğünü" savunmuştur (Cumhuriyet gazetesi, 28 Şubat 1962). Sonraki günlerde kanuna karşı olan tutumunu daha da sertleştiren gazete, tasarı için aleyhte oylar kullanacak milletvekillerin partilerinden ihraç edileceğini, buna rağmen birçok milletvekilinin basını ilgilendiren maddelere karşı ret oyu kullanacaklarını belirtmiştir. Habere göre, basın meslek örgütleri de çeşitli açıklamalarla, basın hürriyetinin ortadan kaldırılmasına karşı olduklarını ilan etmişlerdir. Gazetede, yer verilen Ankara ve İstanbul gazeteciler sendikalarının açıklamalarında, "27 Mayıs devrimini" zaten yücelten ve hiçbir eleştiride bulunmayan basına yeni yasaklar getirmenin "gereksiz" olduğu vurgulanmaktadır (Cumhuriyet gazetesi, 2 Mart 1962).

Akşam gazetesi, bu dönemde yorum yapmaktan kaçınmış "4 parti tedbirler için anlaş" manşeti ile yalın olarak duyurduğu haberde yayın yasaklarını ön plana çıkarmamayı tercih etmiştir. Gazetede sonraki gün "Yorum" adlı isimsiz bir köşe yazısında "Tedbir Komisyonunun Dikkatine" başlıklı bir yazı yayımlanmış ve komisyonun yasaklar konusunda ölçülü olması gerektiği ifade edilmiştir. Yazıda, "27 Mayıs hususunda alınacak tedbirlerin çok iyi ayarlanmasına ve vatandaşın bir kısmının (Biz 27 Mayıs'ın karşısında değiliz, ama 27 Mayıs hususundaki tedbirler de bize karşı olmasın.) demesine yol açmamasına dikkat edilmelidir." denilerek, komisyon yumuşak bir dille uyarılmıştır. Gazetenin kadın yazarlarından Esin Talay "Akşam Köşesi" adlı yazısında "Tedbirler herkesi tatmin etmeli" başlıklı bir yazı kaleme almış ve "acı bir durum olmasına karşın, bu yurttaki devrim yapanları korumak için özel kanunlar çıkarılması ihtiyacı hissedilmekte. Eşer Atatürk için böyle bir kanun çıkarılması ihtiyacı hâsıl olmuşsa, 27 Mayıs devrimi için bu ihtiyaç haydi haydi duyulur" ifadelerini kullanmıştır (Akşam gazetesi, 26, 28 Şubat 1962). Bir gün sonra tasarıyla ilgili gelişmeleri manşetine taşıyan gazete, "DP dönemi hem methedilemez hem de kötülenebilir" hale getirildiğini duyurmuştur. Ertesi gün ise "Profesörler tedbiri hukukî buldu" başlığı al-

tında, "9 maddelik tasarruun gereğesi bazı profesörlerin mütalaasına da dayanıyor" denilerek, değişikliğe destek olunmuştur. Ancak bu haberin bitişinde "Yorum" adlı isimsiz başyazıda tedbirler kanununun "bütün gazetecileri ayağa kaldırdığı ve zıt fikirli bütün basın mensuplarının aynı konu etrafında birleştiği" vurgusu yapılmış, düzenlemenin hükümet başkanının gazetecilere verdiği güvenceyle geliştiği belirtilmiştir (Akşam gazetesi, 1-2 Mart 1962).

Hürriyet gazetesi, bu yasa tasarru ile ilgili çalışmalarını "Milli huzuru bozan fiiller hakkında kanun tasarru" şeklinde tanımlamıştır. Baş sayfadan verilen bu haberin alt başlığında ise liderlere sunulan tasarrudaki cezaların Cumhurbaşkanını tarafından yüksek bulunduğu bilgisi paylaşılmıştır (Hürriyet gazetesi, 27 Şubat 1962). Konuyu iki gün sonra "Partiler tedbirleri tasvir etti" başlığı altında manşetine taşıyan Hürriyet, 3 Mart'ta ise tasarruun karma komisyonda kabul edildiğine dair başka bir manşet habere yer vermiştir. Haberde, İnönü'nün "Bu kanunu isteyerek getirmedik, bizler de üzgünüz." şeklindeki sözlerini ön plana çıkaran gazete, tasarruun 9 maddesini olduğu gibi sıralamıştır. Gazetenin, bir gün sonraki nüshasında "Tedbirler Kanunu Meclis'te kabul edildi" manşetinin altında "Liderlerin yaptığı lehte konuşmalar alkışlandı" alt başlığı kullanılan bir haber yayımlanmıştır. Meclis'te kullanılan ve diğer gazetelerde yer bulan tartışmaları yayınlama yansıtmayan Hürriyet, ilk sayfadan 5 basın teşekkülünün yeni kanuna yönelik eleştirilerini "Basın tasvir etmiyor" başlığı altında küçük bir haber ile vermiştir (Hürriyet gazetesi, 4 Haziran 1962).

Cumhuriyet gazetesi, kanun tasarrusına karşı bir tutum geliştirmiştir. Tasarruun Meclis'te kabul edildiğini bir haber ile duyuran Cumhuriyet, 5 basın meslek kuruluşunun bir araya gelerek, ortak bir "tepki bildirisi" yayımladıklarını belirtmiştir. "Bu satırlar belki yarın suç sayılacak" başlıklı bir yazı kaleme alan Nadir Nadi, "eşyanın tabiatına aykırı" olarak tanımladığı kanunla birlikte, insanların (Ben bu rejimi beğenmiyorum.) deme hakkına bile sahip olmadığını savunmuştur. Gazetede yer alan "Profesörler konuşmaktan kaçındılar" başlıklı farklı bir haberde, kanunla ilgili görüşlerine başvurulmak istenen hukuk profesörlerinin açıklama yapmaktan kaçındıkları belirtiliyor (Cumhuriyet gazetesi, 4 Mart 1962). Kanunun yasallaşmasının ardından gazetenin gündeminden düştüğü görülmektedir.

Milliyet gazetesi, tasarrın kabul edilmesini yargı içermeyen bir başlık ile "Meclis Tedbirleri Kabul Etti" manşeti altında vermiş, haberin alt başlığında ise "4 Parti lideri Meclis'te aynı aynı konuşma yaparak tedbirlerin huzur için lüzumlu olduğunu belirttiler" ifadesini kullanmıştır. "Tedbirler Kanunu'nun akisleri" başlığı ile verilen bir başka haberde, basın meslek örgütlerinin, kanunun basın özgürlüğünü kısıtlayan maddesini, ortak bir bildiriyle1 protesto ettikleri belirtilmiş. Buna karşın Anayasa Profesörü Hüseyin Nail Kubalı "incelememesine karşın" tasarıyı prensip olarak desteklediğini açıklamıştır. Gazete, tasarrın Senato'daki yoğun tartışmaların ardından yasalastığını manşetinden duyurmuş, bu haberin ilişğinde verilen "Tedbirler Kanunu Yanlış Anlaşıldı" başlıklı başka bir haberde ise kimliği açıklanmayan bir "hukuk otoritesinin", "tasarrın iyice incelenmeden eleştirildiğini" söylediği aktarılmıştır (Milliyet gazetesi, 4,6 Mart 1962).

Akşam gazetesi ise tasarrın yasalastığını "Tedbirler Tasarısı Mecliste Kavga Ve Gürültüye Sebep Oldu" manşeti ile duyurmuş, haberin alt başlığında, basın teşekküllerinin ortak bildiri ile tedbiri tasvip etmediklerini belirtmiş ve bildiriye olduğu gibi yer vermiştir. Bir sonraki gün ise değişikliğe tepki olarak CHP'li milletvekili Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun milletvekilliğinden istifa ettiğini manşetine taşıyan Akşam, İzmir Gazeteciler Sendikası ve Cemiyeti'nin "gazeteleri 3 gün çıkmamaya davet ederek, tasarıyı protesto etmesini istediği" şeklindeki açıklamasını paylaşmıştır. 6 Mart'ta "Tedbirler Tasarısı Senatoda ağır tenkide uğradı" manşetini kullanan gazete, "Senatörler, bu kanunla Abdülhamit jurnalcılığının geri geleceğini söyledi" alt başlığını vermiş, buna rağmen teklifin senatoda oy çokluğuyla yasalastığını duyurmuştur. 8 Mart'ta ise "Tedbirler Kanunu yürürlüğe girdi" şeklinde ilk sayfadan küçük bir haber veren Akşam, sonraki günlerde konuyu gündemine almamıştır (Akşam gazetesi, 4-8 Mart 1962).

Tasarrın yasalastığını 6 Haziran 1962 tarihli sayısının ilk sayfasında küçük bir haberle ve "Tedbirleri Senato da kabul etti" başlığı ile haberleştiren Hürriyet gazetesinin, bu süreçte basın yayın faaliyetlerine yönelik kısıtlamaları ön plana çıkarmadığı, bu konudaki gelişmeleri sıradan bir olay gibi yansıttığı, diğer gazetelerin aksine eleştirel haber ve yorum yapmaktan kaçındığı görülmektedir.

1.7. Sendikalar Kanunu

Türkiye'de basın alanında görev yapan-

lara sendika kurma hakkı ilk kez 1953 yılında Demokrat Parti hükümeti döneminde tanındı. Fakat bu yasada basın çalışanları için toplu sözleşme ve grev hakkı bulunmuyordu. 1961 Anayasasıyla birlikte kabul edilen 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nu ile sektör için ulusal düzeyde sendikalaşma olanağı sağlandı. Kanunu yürürlüğe girmesinden bir süre sonra 1952'de kurulan İstanbul Gazeteciler Sendikası, 30 Eylül 1963 tarihinde Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) adıyla yeniden yapılandı. Gazeteciler 15 Temmuz 1963'te kabul edilen ve 24 Temmuz'da yürürlüğe giren 274 sayılı Sendikalar Yasası ile toplu sözleşme, 275 sayılı Grev ve Lokavt Yasasıyla da grev yapma hakkı kazandı (Özsever, 2004: 90-11).

Gazeteler incelendiğinde, Türk basınının bu düzenlemeye sıcak bakmadığı görülmektedir. Düzenleme öncesinde konuyla ilgili herhangi bir haber bulunmayan Milliyet gazetesi, tasarrın kabul edilmesinden sonraki gün "Sendikalar ve Grev Kanunu çıktı" başlığı ile yorumsuz bir haber yayınlamış, kanunun basını ilgilendiren kısmını gündeme getirmemiştir (Milliyet gazetesi, 16 Temmuz 1963). Benzer şekilde Cumhuriyet gazetesi, tasarrın yasalastığını 5. sayfasında küçük bir haberle 1 Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası, Günlük Siyasi Gazete Sahipleri Sendikası, Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu ve İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın ortak bildirisinde, basının 27 Mayıs darbesinin korunması ile savunmasında inançlı ve kararlı olduğu belirtildikten sonra şöyle denilmektedir: "Anayasamızın güvenliği altında bulunan basın özgürlüğü, Türk basının çetin savaşlar sonunda elde etmiş olduğu bir hak. Geçmişte alınmış olan basın özgürlüğünü kısıcı her türlü tedbir, ceza ve kayıtları fayda vermediği anlaşılmıştır. Alınması düşünülen, bu gibi basın özgürlüğünü baltalayıcı tedbirleri tasvip etmediğimizi kesinlikle açıklarız." görmüş, değişikliğin basın sektörüne yapacağı etkilerini gündeme getirmemiştir (Cumhuriyet gazetesi, 16 Temmuz 1963). Akşam gazetesi de 16 Temmuz 1963 tarihinde birinci sayfasının en alt tarafında "Grev tasarısı kabul edildi" başlıklı küçük bir habere yer vermiştir. Tek paragraflık haberde, kanunun basını ilgilendiren bölümüne değinilmemiştir (Akşam gazetesi, 16 Temmuz 1963). Sendikalar Kanunu, aynı tarihli Hürriyet gazetesinin ilk sayfasında küçük ve tek paragraflık bir haber olarak "Sendikalar ve grev tasarısı kanunlaştı" başlığı ile verilmiş, başka bir ayrıntıya girilmemiştir (Hürriyet gazetesi, 16 Temmuz 1963).

2. 12 Mart 1971 Muhtırası Döneminde Yapılan Yasal Düzenlemelerin Gazetelerde Temsili

1960'dan 1971 Mart ayına kadar geçen süreçte günlük gazetelerde önemli ilerlemeler ortaya çıkmış, düşünceye ve yoruma yer veren gazeteler geniş okuyucu kitlelerine seslenmeye başlamıştır. Baskı tekniklerinde gelişmeler kaydedilmiş, günlük gazeteler ofset olarak basılmaya başlanmıştır. 1965 ve 1969 yıllarında yapılan genel seçimleri kazanan Adalet Partisi iktidarında, basın ile ilgili bu olumlu gelişmenin yanında, Türkiye'de bunalımlı bir hava yaratılmış ve dolayısıyla sosyal ve ekonomik olarak düzensizlik hâkim olmuştur. Bu durum karşısında; 27 Mayıs 1960 darbesine benzer nitelikte ordu siyasete müdahale etmiş ve hükümete muhtıra vererek ülkedeki sorunların çözülmemesi halinde idareyi ele alacağını bildirmiştir (Topuz, 2003: 238-249).

2.1. Sıkıyönetim Kanunu ve Anayasa Değişikliği

1961 Anayasası'yla birlikte yürürlüğe giren, basınla ilgili olumlu sayılabilecek yasal düzenlemeler, 12 Mart 1971 muhtırasının ardından, aksi yönde değiştirilmiştir. Muhtıranın verilmesi üzerine Başbakan Süleyman Demirel istifa etmek durumunda kalmış; Nihat Erim Cumhurbaşkanı tarafından yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Ordu komutanlarının gölgesi altında ülkeyi yönetmeye çalışan hükümetin ilk icraatlarından biri, "basına çekidüzen vermek" olmuştur. Bu dönemin ruhuna uygun olarak, 15 Mayıs 1971'de kabul edilen 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu ile basın üzerinde tam bir kontrol mekanizması sağlanmıştır. 1961 Anayasası'nda düşünce ve kanaat özgürlüğünü güvence altına alan 22. Maddesi, 20 Eylül'de kabul edilen ve 22 Eylül 1971'de yürürlüğe giren 1488 sayılı Yasa ile kaldırılmış, gazete toplama yetkisi yeniden savcılara bırakılmıştır (Erdoğan, 2007: 31).

Bu dönemde basın yayın üzerinde oluşan ağır baskılar nedeniyle gazetecilerin suskun kalmayı tercih ettiği görülmektedir. Konuyla ilgili haber yapmayan Milliyet gazetesinden İsmail Cem, 2. sayfada "Olayların İzinde" başlıklı köşesinde, 1961 Anayasası'nın fikir hürriyeti alanında sağladığı özgürleşmeyi,

1971 Anayasası'nın ortadan kaldırdığını dile getirmiştir (Milliyet gazetesi, 22 Eylül 1971).

Cumhuriyet gazetesi, aynı günlerde "Pakistan'da basın sansürü kalktı" başlıklı bir haber vermiş, ancak Türkiye'de içinde bulunulan durumla ilgili herhangi bir haber ve yoruma yer vermemiştir. Anayasa tasarısı üzerindeki görüşmeleri düzenli olarak haberleştiren gazetede "Bugün ve Yarın" adlı köşede Fikret Ekinci, yapılan değişikliklerin özgürlükleri kısıtlamadığını ileri sürerek, "özgürlüklere el sürülmemiştir" şeklindeki ifadelerle dönemin hükümeti ve Başbakanına desteğini açıklamıştır. Gazetenin bir başka köşe yazarı Turhan Ilgaz ise Türkiye'nin başka problemleri olduğunu bu nedenle Anayasa değişikliğine gerek olmadığını dile getirmiş ve "Temel hak ve özgürlüklerin (kötüye kullanıldı) gerekçesiyle kısıtlanmasının doğru olmadığını ifade etmiştir (Cumhuriyet gazetesi, 4, 12, 20 Eylül 1971).

Akşam gazetesi, Anayasa değişikliği ile ilgili tasarının senatoda görüşülmeye başlandığını 12 Eylül 1971 tarihli sayısında küçük bir haber ile okuyucularına duyurmuş, değişikliklerin içeriği ile ilgili ayrıntıya girmemiştir. Gazetenin 22 Eylül tarihli sayısında "Günlük" adını taşıyan isimsiz bir köşe yazısında "İşte Anayasa da değişti" başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda şu değerlendirme yapılmıştır:

"Nihayet Anayasa da değişti. Bir görüşe göre her şeyden Anayasa sorumluydu. Anayasanın getirdiği geniş özgürlükler, yurdumuzu anarşinin tam ortasına itmiş yurttan ne huzur ne de güven bırakmıştı. İşte değişti. Hiç olmazsa artık hiç kimse Anayasayı suçlamayacak, hiç kimse sorumluluklarına anayasanın sırtına yüklemeyecek. Şimdi huzur ve güven dönemine girmek istiyoruz." (Akşam gazetesi, 12, 22 Eylül 1971).

Hürriyet gazetesi, bu günlerde bir Türk kızının Avrupa Güzellik Yarışması'nda birinciliği elde etmesini ana gündem maddesi haline getirmiş, 3 gün boyunca manşet dâhil ilk sayfasının tamamını bu konuya ayırmıştır. Gazetede, basını ilgilendiren bu değişikliklerle ilgili haber ve yorum bulunmamaktadır (Hürriyet gazetesi, 21- 23 Eylül 1971).

DEVAM EDECEK